

GENERALITĂȚI CONCEPTUALE PRIVIND POLITICILE SOCIALE ÎN CONTEXTUL PROCESELOR INTEGRAȚIONISTE EUROPENE *

COJOCARU Igor

Experiența reformelor anilor '90 sec. XX a evidențiat necesitatea stringentă a regândirii politicii sociale și orientării sociale a reformelor și acțiunilor politico-economice, de căutare a alternativelor și modalităților acceptabile de trecere la ordinea socială adecvată concepțiilor internaționale și principiilor dezvoltării socioumane durabile. Procesul de formare a modelului social european servește drept exemplu relevant de funcționare a sistemului social-politic și juridic în sfera muncii. Relevanța dată este recunoscută la nivelul oficial al Republicii Moldova, din moment ce se afirmă că un program de activitate în domeniul social trebuie să aibă „drept model politica socială comună din Uniunea Europeană” și că „Republica Moldova dorește să urmeze modelul social-economic și politic european de dezvoltare, care și-a demonstrat viabilitatea și funcționalitatea practică” - afirmații sprijinite și de multe acte elaborate și adoptate ce stau la baza relațiilor dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova.

Actualitatea temei propuse se bazează pe obiectivele pragmatice cu privire la traversarea perioadei de tranziție de către Republica Moldova, soluționarea problemelor politicilor sociale în sfera muncii ce au apărut în contextul proceselor integraționiste europene, ce au declanșat riscuri impuse de dezvoltarea globală.

Deși abordarea științifică a sferei politicilor sociale constituie acum două secole, aceasta a trezit interes la un șir de gânditori din diferite sfere și perioade de timp. Astfel, savanți din domeniile economie, sociologie, politologie și drept și-au lăsat amprenta asupra procesului de devenire a subiectului ca unul științific. Analiza politicilor sociale contemporane reprezintă un subiect de interes major grație multiplelor abordări de către politicieni, savanți, sindicalişti, mass-media sau chiar de fiecare om cu diferit prilej. În prezent, este unul dintre cel mai politizat subiect de discuție, și pe drept, deoarece orice decizie directă sau indirectă ce reflectă nivelul de trai, activitatea muncii sau garanțiile sociale, reprezintă obiect al criticilor din partea diferiților actori ai procesului social-politic.

* Alcătuit în baza tezei de doctor în politologie: Politici sociale în sfera muncii în contextul integrării europene a Republicii Moldova. Aspecte politico-juridice. Catedra Științe Politice, Facultatea de Relații internaționale, Științe politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău, 2010.

De cele mai multe ori politicile sociale provoacă discuții contradictorii și în rândurile mediului științific, în ceea ce privește modul de tratare, determinarea criteriilor de tipologizare, precum și de definire a subiectului cercetat. Totodată, diversitatea literaturii în știința politică și juridică, privind politicile sociale, oferă acestui fenomen un anumit context interdisciplinar, determinând paradigma politică a politicilor sociale în sfera muncii ca obiect de studiu distinct. Atenție deosebită acordă problemei în cauză cercetătorii occidentali. Unii dintre autori G. Esping-Andersen, R. Titmuss, F. Castles propun studii teoretice fundamentale și cercetarea evoluției politicilor sociale contemporane. Alții precum S. Leibfried, P. Pierson, L. Dick, N. Barr, D. Ghai, M. Godfrey investighează problemele din țările europene, inclusiv din fostul lagăr socialist, actualmente membre cu drepturi depline ale Uniunii Europene; se propun o serie de strategii pentru a fi examinate la fața locului, înarmate cu instrumente politice deja experimentate. În același rând, se înscriu și lucrările lui Alan C. Neal, în care autorul supune cercetării politicile sociale sub aspect normativ în contextul proceselor integraționiste europene. O contribuție deosebită în actualizarea obiectului cercetării sunt lucrările autorilor M. Profiroiu, I. Pascal, V. Naumescu, D. Varjan ce sporesc importanța subiectului odată cu apropierea momentului aderării României la spațiul unic.

În știința contemporană autohtonă, problematica politicilor sociale din sfera muncii a devenit obiect de cercetare politologică, sociologică, filosofică în investigațiile lui A. Roșca, V. Teosa, V. Moșneaga, V. Saca, M. Bulgaru, P. Varzari, V. Cujbă, C. Zăvur, V. Blajco, T. Danii. În contextul cercetărilor conceptuale sub aspect politico-economic, precum și în definitivarea unor noțiuni de bază ca: dialogul social, dialogul tripartit, sistemul de dialog social, piața muncii, putem evidenția lucrările realizate de A. Rojco, D. Vaculovschi, V. Postolachi, I. Guțu, S. Chirca. Sub aspect normativ-juridic, multiple elemente ale politicilor sociale în sfera muncii sunt abordate de N. Romandaș, B. Sosna, T. Negru, E. Boișteanu, E. Donos, T. Capșa. Ce-i drept, fiecare dintre ei abordează această problemă pornind de la specificul investigațiilor lor. Diferite aspecte ale problemei vizate au devenit obiect de discuție la nivel atât național, cât și internațional pentru experți autohtoni și străini, savanți, autoritățile de stat, sindicate, patronate, care au arătat necesitatea și actualitatea de desfășura investigații multilaterale sub aspect interdisciplinar asupra politicilor sociale din sfera muncii în condițiile contemporane.

Printre puținele lucrări autohtone dedicate direct cercetării politicilor sociale din sfera muncii, un loc deosebit aparține monografiei și articolelor

științifice V.Teosa, în care autoarea conceptualizează rezultatele cercetărilor realizării practice a politicilor sociale în așa domenii ca promovarea relațiilor gender, ocuparea forței de muncă, combaterea sărăciei etc. La fel, pot fi menționate și lucrările tinerilor cercetători în domeniu G.Pîrțac, C.Tăbîrță, A.Roșca, care consolidează interesul față de subiectul dat, dar care totodată ne dau un imbold de a particulariza investigațiile în domeniul politicilor sociale pentru sfera muncii, ceea ce ne permite să formulăm distinct scopul și obiectivele investigației noastre.

În dependență de subiect, de funcțiile și atribuțiile acestuia, se evidențiază promovarea politicilor sociale la diferite niveluri, astfel încât pot fi prezentate și ca un criteriu de stratificare a acestui tip de politici publice. În aceste condiții, particularizând multidimensionalitatea politicilor sociale, ne propunem să evidențiem un subiect mai limitat – politicile sociale în sfera muncii, dar care consolidează celelalte teme de discuții (bunăstare, protecție socială, justiție socială etc.) prin importanța care i se acordă la cel mai înalt nivel național, european, global. Actualitatea subiectului propus se referă și la crizele datorate nu numai tranziției de la sistemul administrativ de comandă la sistemul economiei de piață, liber, dar și la rezultatul declinului producției materiale, crizei economice globale, la subestimarea valorii muncii.

Gestionarea corectă a politicilor sociale în sfera muncii este determinată de construcția instituțională a sistemului politic și de baza normativ-juridică existentă în stat. Acestea cuprind deopotrivă implicarea autorităților publice, acțiunile organizațiilor nonguvernamentale și ale persoanelor individuale, reunind sectoarele public, privat și civic. Totodată, este bine cunoscut faptul că promovarea politicilor sociale la nivel de stat se caracterizează prin două elemente: de componența structurală și de funcțiile și procesele îndeplinite.

Cercetarea politicilor sociale în sfera muncii, în contextul proceselor integraționiste din Republica Moldova, prin analiza experienței Uniunii Europene ne demonstrează că politicile sociale și ocuparea forței de muncă acoperă domenii vaste, dar aflate în strânsă legătură. Dintre aceste domenii se pot menționa: legislația muncii și condițiile de lucru, protecția muncii, egalitatea de șanse dintre bărbați și femei, eliminarea șomajului, sărăciei, excluderii sociale și lupta împotriva discriminării, crearea unui sistem de dialog social funcțional atât la nivel de întreprindere, de ramură, național, cât și comunitar, care să asigure consultarea partenerilor sociali în luarea celor mai importante decizii economico-sociale. Astfel, evoluția studiului politicilor sociale evidențiază creșterea rolului factorilor externi și

transpunerea acestora asupra spațiului autohton în condițiile definitivării cadrului conceptual în sfera muncii în contextul procesului de integrare europeană.

În condițiile reformelor social-economice, dialogul social contribuie la democratizarea relațiilor sociale și de muncă, la dezvoltarea stabilă a societății din punct de vedere economic, social și politic. Dialogul dintre partenerii sociali – sindicate și patronat și factorii guvernamentali reprezintă „un mecanism politic de participare a societății în soluționarea contradicțiilor și conflictelor cu caracter social-economic pe cale pașnică, în mod civilizată”¹. Principalele dificultăți ale dialogului de tip tripartit sunt legate fie de complexitatea obiectivelor propuse de partea guvernamentală, fie de modul în care lucrează efectiv instituțiile tripartite.² Analiza experienței occidentale și deocamdată foarte mică a Republicii Moldova, în cadrul parteneriatului social, denotă faptul că relațiile se desfășoară în baza unor principii și norme fundamentale, cum sunt cele din sfera socială și a muncii, interacțiunii organelor de stat și a societății civile, precum și celor general-umane precum echitatea socială.

Societatea civilă este cel mai simplu termen pentru a descrie un întreg sistem de structuri, care implică cetățeanul în diferitele sale ipostaze de membru într-o organizație neguvernamentală, într-un sindicat sau într-o organizație patronală. În calitate de temelie instituțională a societății civile o primă condiție a formării este sectorul asociativ. În abordarea problemelor muncii societatea civilă, în primul rând, se manifestă prin activitatea organelor sindicale, asociațiilor patronale, alte mișcări obștești sau profesionale. Pe o anumită treaptă a evoluției societății civile, sindicatele reprezintă, prin capacitatea lor de mobilizare și exprimare a aspirațiilor celor mulți, chintesența societății civile.³ Asociațiile patronale, prin menirea lor, se constituie în interfața dintre întreprinzători și autoritățile locale/centrale, organismele și instituțiile de stat. Participarea efectivă a sectorului privat în procesul de modernizare a statului presupune mai mult decât includerea selectivă a câtorva firme și companii favorizate. În spațiul Uniunii Europene în particular, dar și în țările dezvoltate în general, revoluția industrială și dezvoltarea mișcării sindicale a dus la dezvoltarea

¹ Теоса В. Опыт трехстороннего сотрудничества на рынке труда Республики Молдова и его использование в разработке других моделей социального партнерства. În: Organizațiile nonguvernamentale și impactul lor asupra proceselor de transformare. Iași: Pan Europe, 2004, p.163

² Ciocan L. Organizațiile sindicale și piața muncii. Teza de dr. în economie. București, ASE, 2006., p. 58

³ Socol Gh. Sindicate și sindicaliști. O analiză sociologică a reconstrucției sindicalismului în România. În: Calitatea vieții, XII, nr. 1-4, 2001, p.149.

unei comunități de afaceri ce a conștientizat rapid importanța asocierii în structuri reprezentative.

Dialogul social contemporan reprezintă o componentă importantă a fundamentului pentru luarea deciziilor comunitare în fața provocărilor economico-sociale cu care Uniunea Europeană se confruntă. Asumarea de noi responsabilități de către partenerii sociali, utilizarea într-un grad cât mai ridicat a instrumentelor puse la dispoziție de Tratatul Uniunii Europene, creșterea calității relațiilor industriale și accentuarea principiului de subsidiaritate în implementarea acordurilor realizate dintre partenerii sociali sunt tendințe preconizate la nivel comunitar. Dialogul cu partenerii sociali reprezintă piatra de temelie a modelului social european. Rolul acestuia a fost menționat în Strategia de ocupare a forței de muncă și în Pactul European de Ocupare a forței de muncă.¹

Scopul realizării acestui grandios proiect – model social european, a fost în primul rând politic, concentrându-se inițial pe probleme economice, existând convingerea că efectul va favoriza dezvoltarea socială. Componenta socială a integrării europene s-a dezvoltat și consolidat în timp, pe parcursul procesului de integrare, iar importanța relativă a problemelor sociale din cadrul politicilor Uniunii Europene a crescut considerabil - de la primii pași de fondare a pieței unice la realizarea unui nivel ridicat de ocupare a forței de muncă și de protecție socială. Astfel, dimensiunea socială la nivelul Uniunii Europene constă în armonizarea tuturor componentelor politicilor sociale cu privire la asigurările, ajutoarele și transferurile universale, îmbunătățirea condițiilor de muncă, egalitatea șanselor pentru bărbați și femei, implementarea libertății de mișcare, promovarea învățământului și pregătirii profesionale etc. În acest scop, se urmărește o armonizare comună a politicilor sociale la nivelul tuturor țărilor-membre din Uniunea Europeană.

Semnarea documentelor bilaterale dintre forul european și oficialii de la Chișinău a pus capăt mai multor dispute în privința vectorului extern al politicii statului, totodată determină societatea în preluarea mai multor valori politice, sociale, spirituale, economice europene, precum și sporește credința în creșterea bunăstării populației, majorarea numărului locurilor de muncă și calitatea acestora și multe alte măsuri de asistare a vieții sociale.

Politicile sociale, ca un criteriu distinct, găsesc reflectare în prevederile Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană. Problemele și tendințele politicilor sociale în sfera muncii ca unul dintre

¹ Legislația Uniunii Europene privind politicile sociale și ocuparea forței de muncă. București. Federația Națională MINE ENERGIE. p.14

factorii de integrare europeană a Republicii Moldova pot fi evidențiate prin prisma evaluării situației curente în cadrul dialogului social, politicilor de sănătate și securitate la locul de muncă, dreptului muncii, politicii echității genurilor, politicii de ocupare a forței de muncă, protecția și includerea socială, libera circulație a persoanelor.

O caracteristică importantă în perioada multiplelor procese de globalizare este deplasarea dintr-un loc în altul a diferiților cetățeni. În Uniunea Europeană, migrația forței de muncă a stimulat politici care au condus nu doar la realizarea unui nivel ridicat al ocupării, dar și la ameliorarea și modernizarea sistemelor de securitate socială existente și crearea unui sistem comunitar care să asigure protecția socială a lucrătorilor imigranți. Principiile declarate în timpul creării Comunității au fost chemate să asigure libertatea, dreptatea, asigurarea socială și urmărirea normelor de muncă, mobilitatea forțelor de muncă, garanții de a primi un loc de muncă și unirea forțelor în lupta politică antidiscriminatorie.

Un principiu indispensabil al democrației ce fundamentează drepturile omului este acordarea oportunităților egale bărbaților și femeilor. Cu toate acestea, inegalitățile continuă să existe, numărul femeilor fiind preponderent în ocuparea locurilor de muncă mai puțin avantajoase. Problema oportunităților egale nu presupune doar relațiile femei–bărbați, ci și analiza diferențelor dintre rolurile, responsabilitățile, barierele și oportunitățile bărbaților și femeilor într-un anumit context social, în evoluția lor sub influența claselor sociale, religiei și culturii, vârstei, etniei, la care se adaugă mediul geografic, economic și politic.

Politicile sociale contemporane reprezintă un mod de instituire și de menținere a echității și coeziunii sociale într-o societate, dezvoltarea tuturor sferelor ce țin de viața oamenilor. Studiul politicilor sociale presupune o cercetare în complex – multidimensională, evidenționând impactul multiplu al fenomenului cercetat. În dependență de funcțiile și atribuțiile actorului, politicile sociale promovate se evidențiază la diferite niveluri: local-comunitar-național-regional și un supranivel, cel internațional.

Conceptul Europa socială este chemat să identifice o alternativă modelului american fiind bazat pe progresul economic și social caracterizat prin protecție socială extinsă și rezolvarea conflictelor sociale prin metode consensuale și democratice. Ținta politicilor sociale europene este reprezentată de drepturile muncitorilor și ale familiilor acestora, cu toate consecințele ce decurg din punerea în practică a liberei circulații a forței de

muncă și a egalității în drepturi a tuturor salariaților.¹ Modelul social în țările Uniunii Europene, spre care se îndreaptă și Republica Moldova, are la bază principiul parteneriatului și convergența instituțiilor statului, asociațiilor patronale, asociațiilor profesionale, sindicatelor și ale altor organizații ale societății civile spre binele general al comunității, în general, și a dezvoltării valorilor democratice, în special.

Preocuparea principală a organelor de stat rezidă în promovarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv dreptul la muncă. În calitate de politici publice, politicile sociale reflectă modul de raportare a statului, prin instituțiile abilitate, pentru a influența condițiile de viață și de muncă, în scopul obținerii unor îmbunătățiri de ansamblu sau pentru anumite segmente. Sistemul promovării politicilor sociale în sfera muncii, creat de stat, are un spectru foarte larg de activități, este complex, iar verigile acestuia sunt interdependente. Baza normativ-juridică a realizării politicilor sociale în sfera muncii permanent se modifică și treptat se racordează la standardele europene.

Piatra de temelie a modelului social european îl reprezintă dialogul cu partenerii sociali. Acquis-ul comunitar cu privire la dialogul social este transpus în viață în special sub forma Consiliului Economic și Social. Pentru a decide privind modelul său social, a identifica soluții și a le discuta cu partenerii săi europeni, Moldova trebuie să creeze instituții menite să asigure apropierea sindicatelor și a reprezentanților societății civile, precum și a reprezentanților patronatului în vederea realizării acquis-ului comunitar cu privire la dialogul social.

Dialogul social este o soluție viabilă a democratizării relațiilor sociale și de muncă, a dezvoltării stabile a societății sub aspect politic, economic și social. Colaborarea tripartită în formă de dialog se desfășoară în baza concepției parteneriatului social, care reprezintă coordonarea intereselor vitale ale partenerilor sociali, protecția drepturilor și garanțiilor de muncă și sociale pe bază de negocieri, consultații și contract. Principala formă de realizare a parteneriatului social o reprezintă negocierile colective și încheierea acestora pe baze bi- sau tripartite, prin intermediul reprezentanților părților parteneriatului social.

Modelul social european se fundamentează pe principiul parteneriatului și convergența instituțiilor statului, asociațiilor patronale, asociațiilor profesionale, sindicatelor și altor organizații ale societății civile spre binele general al comunității. În abordarea problemelor muncii,

¹ Frunzaru Valeriu. De la statul bunăstării național la politicile sociale europene. În CALITATEA VIEȚII, XIII, nr. 1-4, 2002, p. 15

societatea civilă, în primul rând, se manifestă prin activitatea organizațiilor sindicale, asociațiilor patronale, alte mișcări obștești. Organizarea asociațiilor patronale este dictată, în general, de dezvoltarea mișcării sindicale care a dus la conștientizarea rapidă a importanței asocierii în structuri reprezentative și de influențare a dezvoltării politicilor în sfera muncii.

Legislația la nivelul Uniunii Europene cuprinde reglementări referitoare la sfera muncii și egalitatea de tratament dintre bărbați și femei, ocuparea forței de muncă și protecția socială, acte care au determinat semnarea lor de către autorități. Planul de Acțiuni UE–Republica Moldova este un document, fără de precedent, care a înaintat un angajament dublu, din partea UE, de a ne oferi susținere și experiență europeană în sfera politicilor sociale, și din partea statului nostru, de a prelua cu succes lecțiile comunitare.

Libera circulație a persoanelor reprezintă un drept și un principiu fundamental, dar care declanșează consecințe ce decurg din acest drept. Migrația forței de muncă se prezintă ca un fenomen complex, cu o multitudine de efecte, nu numai la nivel comunitar, dar pentru toate părțile implicate: țări primitoare, țări de origine și lucrătorii migranți. Legislația comunitară în domeniul liberei circulații a lucrătorilor asigură dreptul oricărui cetățean al unui stat-membru de a avea acces la o activitate remunerată într-un alt stat-membru.

Principiul egalității genurilor reprezintă cel mai oportun argument de combatere a inegalității sexuale și inechității sociale. Problemele-cheie ale Uniunii Europene, în ceea ce privește egalitatea șanselor, se axează în jurul: evitării pe piața muncii a împărțirii în funcție de sex, garantarea oportunităților egale în ceea ce privește locurile de muncă, venituri și șanse egale de promovare în carieră, fiind asigurate de mai multe documente politice.

Bibliografie:

1. Ciocan L. Organizațiile sindicale și piața muncii. Teza de dr. în economie. București, ASE, 2006., 301p.
2. Dick L. Ghidul Uniunii Europene. București: Teora, 2001. 224 p.
3. Frunzaru V. De la statul bunăstării național la politicile sociale europene. În CALITATEA VIEȚII, XIII, nr. 1–4, 2002, p. 15
4. Legislația Uniunii Europene privind politicile sociale și ocuparea forței de muncă. București. Federația Națională MINE ENERGIE. 17 p.
5. Naumescu V. Introducere în studiul politicilor sociale. [online] <http://idd.euro.ubbcluj.ro/interactiv/cursuri/ValentinNaumescu/cap1.html> (citată 22.06.2008)

6. Pascal I., și alții. Politici sociale și ocuparea forței de muncă. București: Centrul de Resurse Juridice, 2002. 95 p.
7. Poede G. Politici sociale. Abordare politologică. Iași, 2002. 187 p.
8. Profiroiu M., Popescu I. Politici europene. București: Editura Economică, 2003. 258 p.
9. Rojco A., Stremenovscaia Z., Trofimov V. Formarea sistemului de dialog social și parteneriat. Chișinău, 2000. 45 p.
10. Roșca A. S. Teoria și practica statului social: istorie și contemporaneitate. Teza dr. în științe politice. Chișinău, 2007. 162 p.
11. Socol Gh. Sindicate și sindicaliști. O analiză sociologică a reconstrucției sindicalismului în România. În: Calitatea vieții, XII, nr. 1-4, 2001, p. 147-154.
12. Varjan D. Economie și politici sociale. [online] <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=374&idb=> (citată 14.09.2007)
13. Varzari P. Sfera muncii: problema optimizării potențialului uman. Chișinău: Academia de Științe a Republicii Moldova, 1995. 124 p.
14. Барр Н. Рынок труда и социальная политика в центральной и восточной Европы. Переходный период и дальнейшее развитие. Москва: ИКЦ ДИС, 1997. 496 с.
15. Teosa V. Опыт трехстороннего сотрудничества на рынке труда Республики Молдова и его использование в разработке других моделей социального партнерства. În: Organizațiile nonguvernamentale și impactul lor asupra proceselor de transformare. Iași: Pan Europe, 2004, p. 163-169.
16. Teosa V. Республика Молдова: практические социальные политики в контексте глобализации труда: [Моногр.]. Chișinău: CEP USM, 2006. 330 p.